

Sygn. akt V CZ 34/20

POSTANOWIENIE

Dnia 26 czerwca 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Monika Koba (sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

w sprawie z powództwa "P." Sp. z o.o. w W.
przeciwko Społecznemu Towarzystwu [...] Sp. z o.o.
w C. i R.H.
o wydanie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 26 czerwca 2020 r.,
zażalenia pozwanego R.H. na wyrok Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 11 grudnia 2019 r., sygn. akt I ACa [...],

- 1) uchyla zaskarżony wyrok w części dotyczącej pozwanego R.H.,**
- 2) orzeczenie o kosztach postępowania zażaleniowego pozostawia do rozstrzygnięcia w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 17 stycznia 2018 r. Sąd Okręgowy w C. nakazał pozwanym Społecznemu Towarzystwu [...] spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w C. (dalej jako „S.”) i R.H. aby wydali powodowi „P.” spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w W. samochód osobowy marki [...], rok produkcji 2012, numer VIN: [...], numer rejestracyjny [...] z dowodem rejestracyjnym i dwoma

kompletami kluczy do pojazdu zastrzegając, że spełnienie powyższego świadczenia przez jednego z pozwanych zwalnia drugiego oraz zasądził od pozwanych solidarnie na rzecz powoda kwotę 11.017 zł tytułem zwrotu kosztów procesu. U podstaw rozstrzygnięcia legło stwierdzenie, że zawarta przez strony umowa leasingu została skutecznie wypowiedziana przez powoda, co skutkuje obowiązkiem zwrotu objętego nią pojazdu będącego własnością powódki.

Wyrokiem z dnia 11 grudnia 2019 r. Sąd Apelacyjny w [...] orzekając na skutek apelacji pozwanego R.H. uchylił wyrok Sądu pierwszej instancji, zniósł postępowanie od dnia 4 maja 2017 r., umorzył postępowanie przeciwko pozwanemu Społecznemu Towarzystwu [...] spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w C., a sprawę przeciwko pozwanemu R.H. przekazał Sądowi Okręgowemu w C. do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

W motywach rozstrzygnięcia wskazał, że w sprawie doszło do nieważności postępowania na skutek pozbawienia pozwanego R.H. możliwości obrony jego praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.). Wnosił on bowiem już w odpowiedzi na pozew o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, wskazując że nie jest w stanie samodzielnie sprecyzować zarzutów, które uzasadniałyby oddalenie powództwa. Stanowisko to konsekwentnie podtrzymywał w toku postępowania, a ze składanych przez niego oświadczeń i zeznań nie można wywnioskować dlaczego sprzeciwia się żądaniu pozwu. Wniosek pozwanego został jednak przez Sąd Okręgowy rozpoznany dopiero na ostatniej rozprawie poprzedzającej wydanie wyroku, co uzasadnia stwierdzenie nieważności i zniesienie postępowania od dnia wniesienia przez pozwanego R.H. odpowiedzi na pozew (4 maja 2017 r.). Zdaniem Sądu Apelacyjnego udział profesjonalnego pełnomocnika celem reprezentowania interesów pozwanego R.H. był w sprawie potrzebny, a jeżeli pozwany nie spełniał warunków do przyznania mu pomocy prawnej z urzędu, to powinien mieć czas na ustanowienie pełnomocnika z wyboru. Podkreślił, że Sąd Okręgowy w motywach rozstrzygnięcia nie wskazał jaka jest podstawa faktyczna i prawna zobowiązania pozwanego R.H. do wydania powodowi pojazdu objętego sporem. Wbrew stanowisku tego Sądu nie jest on bowiem stroną umowy leasingu. Z tych względów Sąd Apelacyjny w części dotyczącej pozwanego R.H. uchylił zaskarżony wyrok, zniósł częściowo postępowanie i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi

pierwszej instancji do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania apelacyjnego (art. 386 § 2 k.p.c.).

Wskazał Sąd Apelacyjny, że również postępowanie wobec pozwanej spółki było nieprawidłowe. R.H. składał bowiem oświadczenia wyłącznie we własnym imieniu, a nie jako prezes zarządu pozwanej. Skoro S. nie wdała się w spór, to zapadły wobec tej spółki wyrok powinien być zaoczny z możliwością wniesienia od niego sprzeciwu. Ponadto po zamknięciu rozprawy a przed wydaniem wyroku przez Sąd Okręgowy do akt sprawy wpłynęła informacja o rezygnacji przez R.H. z funkcji prezesa zarządu S. co oznacza, że w tej dacie spółka ta pozostawała bez organu upoważnionego do jej reprezentacji. Ostatecznie S. utraciła zdolność sądową, z dniem 8 marca 2019 r. została bowiem rozwiązana bez przeprowadzania postępowania likwidacyjnego i wykreślona z rejestru. W takiej sytuacji prawnej brak jest podstaw do poszukiwania następcy prawnego spółki, co uzasadnia uchylenie w tym zakresie zaskarżonego wyroku i umorzenie postępowania wobec pozwanej, która utraciła byt prawny (art. 386 § 3 w zw. z art. 182 § 1 pkt 3 k.p.c.).

Powód nie zaskarżył orzeczenia o uchyleniu wyroku i umorzeniu postępowania wobec spółki S. Od rozstrzygnięcia uchylającego wyrok i przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania zażalenie wniósł natomiast pozwany R.H. w części jego dotyczącej. Zarzucił naruszenie art. 386 § 2 w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c. wskazując, że:

- mimo uchybień proceduralnych Sądu pierwszej instancji w sprawie istniała możliwość wydania orzeczenia merytorycznego, brak ustanowienia pełnomocnika z urzędu został bowiem „konwalidowany” przez ustanowienie przez pozwanego pełnomocnika z wyboru w toku postępowania apelacyjnego,

- pozwany przedkładając oświadczenie o rezygnacji z funkcji prezesa zarządu S. jednoznacznie wykazał, że nie jest posiadaczem spornego samochodu, a nie jest stroną umowy leasingu,

- ewentualne uzupełnienie postępowania dowodowego w celu ustalenia czy skarżący nadal użytkuje pojazd możliwe jest na etapie postępowania apelacyjnego przez uzupełniające przesłuchanie pozwanego w charakterze strony, a wydając orzeczenie Sąd drugiej instancji powinien brać pod uwagę stan faktyczny i prawny

istniejący w chwili wydawania orzeczenia przez ten Sąd, co wskazuje, że pozwany nie może być zobowiązany do wydania pojazdu, skoro nie posiada go i jednocześnie nie pełni żadnych funkcji w spółce, która została wykreślona z rejestru.

Wskazując na powyższe zarzuty wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz pozostawienie temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania zażaleniowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W judykaturze Sądu Najwyższego wyjaśniono, że kognicja Sądu Najwyższego, jako sądu rozpoznającego zażalenie na podstawie art. 394¹ § 1¹ k.p.c. jest wąska, ograniczając się wyłącznie do ustalenia, czy istniały procesowe podstawy do wydania wyroku kasatoryjnego czy też sąd odwoławczy popełnił błąd przy kwalifikowaniu określonej sytuacji procesowej, jako odpowiadającej jednej z podstaw orzeczenia kasatoryjnego i poszukiwał podstaw uchylenia orzeczenia poza katalogiem wskazanym w art. 386 § 2 i 4 k.p.c. Zażalenie nie jest natomiast środkiem prawnym służącym badaniu materialnoprawnej podstawy zaskarżonego orzeczenia, a poza zakresem kontroli Sądu Najwyższego pozostaje prawidłowość stanowiska prawnego sądu odwoławczego, co do *meritum* (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2013 r., I CZ 5/13, OSNC-ZD 2014 r., nr 1, poz. 4, i z dnia 21 maja 2015 r., IV CZ 10/15, niepubl.). Sąd Najwyższy nie może bowiem wkraczać w merytoryczne kompetencje sądu drugiej instancji rozpoznającego apelację.

Podnoszone w zażaleniu kwestie dotyczące sugerowanego przez pozwanego kierunku merytorycznego rozstrzygnięcia sporu w związku z tym, że nie był stroną umowy leasingu, a aktualnie nie jest już prezesem spółki S. i jak twierdzi, po dacie wydania wyroku przez Sąd pierwszej instancji nie jest już w posiadaniu samochodu objętego sporem (bez bliższego wyjaśnienia w jakich okolicznościach i w związku z jakimi zdarzeniami prawnymi posiadanie to utracił), nie jest objęte kognicją Sądu Najwyższego w postępowaniu zażaleniowym.

Jednak w postępowaniu toczącym się na skutek zażalenia na orzeczenie o uchyleniu wyroku sądu I instancji i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania na podstawie art. 386 § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy kontroluje prawidłowość stwierdzenia nieważności postępowania przez sąd II instancji (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2012 r., III CZ 77/12, OSNC 2013, nr 4, poz. 54, i z dnia 26 lutego 2015 r., III CZ 6/15, OSNC 2016, nr 2, poz. 26). Oznacza to, że przy rozpoznawaniu zażalenia wniesionego na wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 11 grudnia 2019 r. konieczne jest zbadanie, czy Sąd ten prawidłowo przyjął, że Sąd Okręgowy orzekał w warunkach nieważności, z uwagi na pozbawienie pozwanego możliwości obrony swoich praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.).

Nie zasługuje na podzielenie stanowisko Sądu Apelacyjnego, że w okolicznościach sprawy uchybienie Sądu Okręgowego, który w okresie od 4 marca 2017 r. (k. 73) do 3 stycznia 2018 r. (k. 102 – 104, k. 117) nie rozpoznał wniosku skarżącego o zwolnienie od kosztów sądowych i ustanowienie pełnomocnika z urzędu spowodowało nieważność postępowania z uwagi na pozbawienie go możliwości obrony swoich praw, która uzasadniała zniesienie postępowania od 4 marca 2017 r.

Po pierwsze, w okresie od 4 marca 2017 r. do 3 stycznia 2018 r. w sprawie nie doszło do przeprowadzenia żadnych skutecznych czynności procesowych, kolejno wyznaczane na dzień 7 czerwca 2017 r., (k. 82), 4 października 2017 r. (k. 86) oraz 15 listopada 2017 r. (k. 95 - 96) rozprawy były bowiem odroczone, na wniosek skarżącego celem zapewnienia mu osobistego uczestnictwa w rozprawie z uwagi na niemożność stawiennictwa spowodowaną chorobą lub koniecznością przeprowadzenia badań (k. 81, 84, 89, 91-93, 99). W rozprawie w dniu 3 stycznia 2018 r. pozwany uczestniczył natomiast osobiście, został przesłuchany w charakterze strony i miał nieskrępowaną możliwość przedstawienia swojego stanowiska, w tym wyjaśnienia zarzutów postawionych w punkcie czwartym odpowiedzi na pozew (k. 73). Z przebiegu rozprawy w żadnym wypadku nie wynikało by skarżący będący 44 letnim ekonomistą, prezesem zarządu spółki prawa handlowego o szerokim spektrum działalności (k. 23 – 25), był osobą nieporadną, nie potrafiącą wyjaśnić z jakich przyczyn ani spółka ani on jako

użytkownik samochodu nie zwracają go, mimo wypowiedzenia umowy leasingu 18 października 2016 r. (k. 26) i jednoznacznego stanowiska powoda wyrażonego w piśmie z dnia 14 grudnia 2016 r., że nie jest zainteresowany podjęciem rozmów w kwestii ewentualnego wznowienia wypowiedzianej umowy (k. 27). Przed zamknięciem rozprawy przez Sąd pierwszej instancji pozwany przyznał, że S. zawarła umowę leasingu, nie spłacała rat leasingowych, a on jako prezes zarządu tej spółki odebrał sporny pojazd od powoda w lipcu 2012 r. i cały czas z niego korzysta. Stwierdził również, że mimo wypowiedzenia umowy leasingu chciałby nadal stan ten utrzymać i w ramach porozumienia z powodem spłacić zaległe raty leasingowe (k. 103 – 104), mając świadomość że jego przeciwnik procesowy traktuje takie postępowanie jak przywłaszczenie przez niego spornego pojazdu, o czym zawiadamiał nawet Prokuraturę Rejonową [...] w C. (k. 37 i 75).

Po drugie, zgłoszenie wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, jak również zgłoszenie środka odwoławczego od odmowy ich ustanowienia nie wstrzymuje biegu toczącego się postępowania, chyba że chodzi o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego dla powoda na skutek wniosku zgłoszonego w pozwie lub przed wytoczeniem powództwa (art. 124 § 1 zd. pierwsze k.p.c.). W badanym przypadku Sąd Okręgowy oddalił wniosek pozwanego o ustanowienie pełnomocnika z urzędu na rozprawie (k. 102), do jego decyzji należało zatem wstrzymanie rozpoznania sprawy do prawomocnego rozpoznania wniosku i w związku z tym odroczenie rozprawy (art. 124 § 1 zd. drugie). Nie podjęcie takiej decyzji w okolicznościach sprawy nie może być traktowane jako działanie pozbawiające skarżącego możliwości obrony jego praw. Nie można twierdzić, że przyznanie pozwanemu profesjonalnego pełnomocnika z urzędu było w sprawie konieczne, skoro prawidłowość stanowiska Sądu Okręgowego została potwierdzona przez Sąd Apelacyjny w [...], który postanowieniem z dnia 16 kwietnia 2018 r. zażalenie pozwanego w tym zakresie oddalił (k. 143 – 144). Brak potrzeby ustanowienia pełnomocnika z urzędu potwierdziły także dalsze czynności skarżącego w postępowaniu międzyinstancyjnym, w tym skuteczne zaskarżenie niekorzystnych dla niego rozstrzygnięć Sądu pierwszej instancji, uzyskanie zwolnienia od kosztów sądowych oraz ustanowienie profesjonalnego pełnomocnika z wyboru (k. 244 – 247).

Po trzecie, dodatkowym potwierdzeniem że zaistniała w sprawie sytuacja procesowa nie doprowadziła do nieważności postępowania, z przyczyn określonych w art. 379 pkt 5 k.p.c., jest postawa samego skarżącego, który uznaje że mimo uchybienia przez Sąd Okręgowy terminowemu rozpoznaniu jego wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, ten stan rzeczy nie skutkował pozbawieniem go możliwości obrony jego praw, a do bezzasadności powództwa doprowadziły zdarzenia mające miejsce już po zamknięciu rozprawy przed Sądem pierwszej instancji w postaci złożenia rezygnacji z funkcji członka zarządu S., wykreślenia tej spółki z rejestru oraz zbycia (utruty posiadania) pojazdu objętego sporem.

W konsekwencji podzielić należy stanowisko skarżącego, że w sprawie nie zaistniała podstawa do uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji na podstawie art. 386 § 2 w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c.

Przyczyną uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania w części dotyczącej skarżącego była jedynie nieważność postępowania, ale Sąd Apelacyjny stwierdził także, że Sąd pierwszej instancji nie wyjaśnił podstawy faktycznej i prawnej nałożenia obowiązku wydania spornego pojazdu na tego pozwanego. Wymaga to rozważenia czy wyrok Sądu Okręgowego nie powinien podlegać uchyleniu w stosunku do pozwanego R.H. z powodu nie rozpoznania przez ten Sąd w tej części istoty sprawy (art. 386 § 4 k.p.c.).

Analiza motywów tego rozstrzygnięcia istotnie wskazuje, że Sąd pierwszej instancji wydawał się identyfikować pozwanego R.H. ze spółką S., traktując go tak jakby był stroną umowy leasingu zobowiązaną do zwrotu przedmiotu leasingu po zakończeniu umowy, a nie jak podmiot będący w posiadaniu rzeczy objętej sporem bez tytułu prawnego, do której jej właściciel skierował roszczenie windykacyjne (art. 222 § 1 k.c.), zakładając że włada nim niezależnie od spółki (k. 2 - 5). Nie rozważył również charakteru prawnego posiadania pozwanego i jego wpływu na możliwość uwzględnienia w stosunku do niego powództwa w kontekście możliwości przypisania mu samodzielnej, niezależnej od spółki S. legitymacji biernej.

Pojęcie nierozpoznania istoty sprawy w orzecznictwie Sądu Najwyższego interpretowane jest jako wadliwość rozstrzygnięcia, polegająca na wydaniu przez sąd pierwszej instancji orzeczenia, które nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, bądź na zaniechaniu zbadania przez ten Sąd materialnej podstawy żądania albo oceny merytorycznych zarzutów strony, przy bezpodstawnym przyjęciu, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999 nr 1, poz. 22 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00, OSP 2003 nr 3, poz. 36 i z dnia 12 listopada 2007 r., I PK 140/07, OSNP 2009, nr 1-2, poz. 2). Wykładnia językowa, systemowa i funkcjonalna tego zwrotu pozwala na przyjęcie, że wszelkie inne wady rozstrzygnięcia, dotyczące naruszeń prawa materialnego, czy też procesowego (poza nieważnością postępowania i nieprzeprowadzeniem postępowania dowodowego w całości) nie uzasadniają uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Tego rodzaju braki w postępowaniu dowodowym i uchybienia prawu materialnemu popełnione w procesie subsumpcji powinny być w systemie apelacji pełnej załatwiane bezpośrednio w postępowaniu apelacyjnym. Według przyjętego w kodeksie postępowania cywilnego modelu apelacji pełnej, postępowanie przed sądem drugiej instancji ma charakter merytoryczny i jest kontynuacją postępowania pierwszoinstancyjnego (art. 382 k.p.c.) (por. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2017 r., I CZ 90/17, niepubl., i z dnia 29 września 2017 r., V CZ 58/17, niepubl.).

W rezultacie niedostateczne zbadanie podstawy faktycznej i prawnej dochodzonego roszczenia nie upoważnia przypisania Sądowi pierwszej instancji nie rozpoznania istoty sprawy, a dowodzi jedynie, że istota sprawy została rozpoznana nieprawidłowo. W takim zaś wypadku Sąd drugiej instancji, orzekając na podstawie art. 382 k.p.c., zobowiązany jest naprawić dostrzeżone wadliwości i należyście zastosować prawo materialne (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2017 r., III CZ 2/17, niepubl., z dnia 6 kwietnia 2017 r., IV CZ 139/16, niepubl., i z dnia 13 kwietnia 2017 r., I UZ 5/17, niepubl.). Oceny o nierozpoznaniu istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. nie uzasadnia również niedostateczne rozważenie przez sąd pierwszej instancji przepisów prawa

materialnego, mających zastosowanie w sprawie, ani tym bardziej niedostateczne uzasadnienie wyrażonego w tym zakresie stanowiska (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2014 r., I CZ 18/14, niepubl.). Nie ma również żadnych przeszkód z perspektywy konstrukcji postępowania apelacyjnego by Sąd Apelacyjny mógł dokonać uzupełniających ustaleń przez przeprowadzenie dodatkowego postępowania dowodowego, w tym przesłuchanie pozwanego w charakterze strony.

W konsekwencji, oczywista wadliwość stanowiska Sądu pierwszej instancji nie może w okolicznościach sprawy uzasadniać uznania, że Sąd ten nie rozpoznał istoty sprawy, w części dotyczącej skarżącego. Rzeczą Sądu Apelacyjnego, jako sądu merytorycznie rozpoznającego sprawę jest bowiem zbadanie czy powództwo windykacyjne wobec pozwanego jest uzasadnione, mimo że nie był stroną umowy leasingu, korzystał z pojazdu jako prezes zarządu spółki S. i mimo wykreślenia tej spółki z rejestru nie dokonał zwrotu pojazdu, rezygnując uprzednio z funkcji członka zarządu i nie wyjaśniając do kogo dyspozycji pozostawił samochód, którym jeszcze w dacie zamknięcia rozprawy przed Sądem Okręgowym dysponował.

Z przytoczonych względów, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c. Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji. Orzeczenie o kosztach postępowania zażaleniowego pozostawiając zgodnie z art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ i art. 394¹ § 3 k.p.c. Sądowi, który wyda orzeczenie kończące postępowanie w sprawie.

